

Делфина
РАЈИЋ
Милош
ТИМОТИЈЕВИЋ

МАНАСТИР СВ. ТРОЈИЦА ПОД ОВЧАРОМ

UDK: 726.71 (497.11) „15”

АПСТРАКТ: Предмет рада су основна питања оснивања и живота манастира Св. Тројица под Овчаром, архитектура, зидно сликарство, иконопис и ризница. Такође су приказани и уметнички донети архитектуре цркве манастира Св. Тројица у оквирима Српске православне цркве с краја XVI века.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Манастир Св. Тројица, оснивање, страдање, обнова, архитектура, иконостас, ризница

Манастир Св. Тројица подигнут је на југозападним шумовитим падинама Овчара. Мада изграђен на пространом месту, и данас је изолован од главних путних праваца. До њега се најлакше долази тек недавно пробијеним путем из правца села Дучаловићи на југоисточној страни Овчара, или уз брдо, пешачком стазом из Овчар Бање.

Храмовна слава манастира је Силазак Светог Духа на апостоле, *Педесетница*, која се празнује педесетог дана након Ускрса.

Црква манастира Св. Тројица представља најзначајнији архитектонски споменик у Овчарско-кабларској клисури, али и једно од најлепших градитељских остварења у црквеној уметности Српске православне цркве с краја XVI века.

Први векови постојања манастира Св. Тројица обавијени су тамом. Недостатак историјских извора, као и ктиторских натписа на цркви, онемогућава да се проникне у појединости везане за прошлост овог храма. Није утврђено ко је и када подигао манастир. Досадашња сазнања ослањају се на претпоставке које се темеље на проучавању турских пописа.

Постоји претпоставка да се манастир Св. Тројица у писаним изворима први пут помиње 1572. године, под називом „*Туше*”. Ово је, ипак, само претпоставка, јер објављени османски пописи немају података о Св. Тројици, па је, можда, у питању различит начин читања турских пописа.

Други податак везан за подизање манастира потиче из 1594/95. године, када је забележено да је извесна Видосава Радулова, из Лисица, поклонила једну књигу манастиру Св. Тројица. На западним вратима манастира 1615/16. године угребана су два натписа, и то је први сигурни писани помен манастира, јасно хронолошки одређен. Следећи натпис на цркви потиче из 1646/47. године. Манастирска црква је, свакако, раније подигнута. Данас није познато да ли је на том месту постојао храм, јер Турци нису дозвољавали подизање нових цркава. То није увек поштовано, нарочито ако се храм градио на неприступачном месту.

Манастирска црква саграђена је, највероватније, крајем XVI века, по узору на велике рашке храмове, о чему сведоче и стилске карактеристике овог, архитектонски сасвим сигурно најлепшег манастира у Клисурси. Унутрашњост цркве, према свим досадашњим истраживањима, никада није осликана. По свему судећи, за тако велики подухват више није било снаге. Могуће је да су политичке прилике крајем XVI века, условљене устанком Срба у Банату, спаљивањем моштију Светог Саве, као и општа несигурност на просторима Балкана, утицали на слабљење уметности. Један податак из 1623. године о страдању оближњег манастира Сретење од стране Татара у турској служби, осветљава тешка времена у којима су обнављани манастири у Овчарско-кабларској клисури.

Мало је података који дају јаснију слику о животу манастира у првим вековима постојања. Санација цркве открила је трагове горења, који би се, можда, могли везати за 1690. годину, када су страдали многи манастири у Клисурси.

Сукоби Аустрије и Турске потресали су и XVIII век. Већ 1717. године почео је нови рат, који се завршио придруживањем северне Србије Аустрији. Овчарско-кабларски манастири остали су у Отоманској империји чија је граница била на падинама Каблара. Аустрија је имала српску милицију распоређену у Јанчићима, Рошцима, поред реке Каменице, у Чачку. Мир није дуго трајао. Већ 1737. године Аустријанци су заузели Ужице, а следеће године Турци пустоше Чачак, који је у аустријском поседу.

Забележено је да је у овом периоду манастир имао монахе. Наиме, 1723. године ариљски митрополит Исаија је из Никоља у Св. Тројицу пренео књиге које су припадале запустелом манастиру Јовање. Спорадичне вести из XVIII века сведоче да живот у појединим манастирима у Овчарско-кабларској клисури није утихнуо, али, и поред каснијих обнова, градитељски, уметнички, преписивачки и духовни живот из претходних времена никада више није досегнут. Упркос граници која је делила две империје, али и српски народ, постојала је циркулација људи, а одвијао се и монашки живот у Овчарско-кабларској клисури. Забележено је да су 1728. године монаси у манастиру Св. Тројица седам година учили свештеника из шанца Цветке, који је био под аустријском влашћу.

Читав XVIII век остао је велика непознаница у историји овчарско-кабларских манастира. Ретки, спорадични подаци казују о тешком животу монаха у смутним временима. Поједини натписи откривају важније посетиоце манастира и опис прилика у којима су живели. Монаси су се трудили да сачувају трагове интелектуалног и духовног живота након времена патњи и страдања. Многи манастири су запустели. Српски народ и црква били су под великим ударом Турака, посебно после нове сеобе преко Саве и Дунава, организоване под вођством патријарха Арсенија IV Шакабенте 1739. године. Поново запоседање територије северне Србије праћено је и довођењем новог патријарха, који је био Грк. Та пракса са прекидима је трајала до 1766. године, када су Турци дефинитивно укинули Пећку патријаршију. Наступило је време у коме је српски народ

духовно занемарен, а, у исто време, и економски тлачен од грчког свештенства које је сарађивало са турском управом. Све је то условило удаљавање народа од цркве која, у суштини, више и није била његова, те обнављање многобројних паганских култова, обичаја и других примитивних облика веровања, који су и до тада постојали, а завладала је и масовна неписменост и необразованост. Без обзира на тешко стање у коме се налазила српска црква, пре устанка 1804. године забележено је постојање школа у манастирима Св. Тројица и Никоље, што сведочи о још једној димензији манастира као просветних центара, када је писменост била ретка појава.

Протекле су дуге деценије у којима нема помена манастира Св. Тројица, све до 1814. године, када је забележено да су књиге из Св. Тројице пренете у Благовештење. Вук Караџић је 1820. године забележио да манастир није имао монаха, већ да су у њему живела два свештеника (отац и син) са својим породицама. Поред цркве, манастир је имао конак са десет соба. Поседовао је и знатну земљу, за коју је 1826. године Турчину спахији плаћао годишње 22 гроша и десетак од свих приноса. Имање се састојало од њива, винограда, ливада и башта с воћем. У време када је Јоаким Вујић ово записао, у манастиру су били јеромонаси Пајсије и Мелентије. Имање Св. Тројице временом се увећавало, тако да су у другој половини XIX века имали посед од 29 хектара ораница и ливада, 88 хектара шуме и доста стоке.

Конаци у манастиру били су склони паду, па је 1838. године ужички епископ Никифор Максимовић јавио кнезу Милошу Обреновићу да су ћелије сасвим пропале и да су у манастиру остала само два јеромонаха. Нови конак, као пример вредног народног неимарства који и данас постоји северно од цркве, подигнут је 1844. године. Али, то није био крај обнове. Већ 1850. године уз цркву је дозидан масиван камени звоник, највероватније изграђен на иницијативу агилног епископа Никифора Максимовића, који је цео свој живот посветио обнови овчарско-кабларских манастира. Помоћ у изградњи звоника пружила је и српска влада у доба кнеза Александра Карађорђевића. Сама црква је око 1856. године препокривена, а око манастира је подигнут зид. Због померања тла на цркви су настале велике пукотине, па је одлучено да се уклони камени звоник, који је сматран узрочником таквог стања. То је урађено сигурно пре 1902. године - звоник је замењен дрвеним тремом, али је и он касније уклоњен, па је архитектура ове цркве, срећом, остала неокрњена. На основу описа манастира Ужичке епархије из 1859. године може се сагледати стање у коме су били овчарско-кабларски манастири половином XIX века. Црква манастира Благовештење била је са трулим кровом, па је храм прокишњавао. Манастир Ваведење био је у добром стању, иконостас је навођен као једноставан; црква је била скоро до пола окречена, док се у другој половини могао назрети део старих фресака. Цркве манастира Никоље, Јовање и Св. Тројица биле су у добром, а манастир Сртење у најбољем стању после велике обнове у првој половини XIX века.

Важан догађај за манастир била је изградња новог иконостаса, рад Николе Марковића из 1868. године, у духу романтизма и са класицистичким

дуборезним елементима. Изглед првобитног иконостаса манастира Св. Тројица из XVI века није познат. Једини подаци остали су у попису инвентара манастира из 1859. године, у коме се наводи да је иконостас стар, без позлате и једноставне израде.

Упркос великом труду да се обнови, манастир је запустео. Најпре је претворен у мирску цркву 1886. године, а њен први свештеник био је Љубомир Ивковић Ужичанин. После њега, свештеник је био Драгутин Аџемовић из Заблаћа, али већ 1887. године, због трошности храма, манастир је потпуно напуштен. Поправке су завршене 1894. године, али је након три године, највише због ерозије која је утицала на пуцање зидова, манастир Св. Тројица поново напуштен. Услед великих поплава 1897. године и одроњавања земље, пао је зид око манастира, звонара се накривила, а црква препукла. Исте године, манастир Св. Тројица постаје метох оближњег манастира Сретење. Наредних четрдесет година манастир је био потпуно ненастањен и изложен пропадању. Иконостас, рад Николе Марковића из 1868. године, премештен је 1900. у манастир Благовештење где остаје до почетка деведесетих година XX века, када је рестауриран, и 1995. године поново враћен у манастир Св. Тројица. До тада су се делови иконостаса из Благовештења налазили у Св. Тројици.

Прва велика обнова манастира Св. Тројица уследила је тек 1937. године. То је време обнове свих манастира у Клисури, на основу иницијативе владике Николаја Велимировића. Инжењер Сергије Попов израдио је план за поправку цркве. Око храма је изливен бетонски обруч, дренажа, поправљени прозори и врата, а затим је направљен челични обруч око цркве и урађен нови под. Манастир је 1937. године добио монахе. Епископ Николај је старешину Сретења, јеромонаха Атанасија, произвео у игумана манастира Св. Тројица. Над новим конаком, западно од цркве, 1940. године сазидан је звоник.

Други светски рат донео је нова страдања. Манастир су септембра 1941. авионима бомбардовали Немци, штитећи своје колоне које су се повлачиле из правца Пожеге. Страдао је нови конак са звоником, а од детонација је страдала и припрата храма, али без тежих последица. Током рата, нарочито 1943. године, монаси су мучени и злостављани. Тада су Бугари претукли двојицу калуђера, услед чега су касније и умрли. За време рата овде се налазио и будући патријарх Павле, а пред крај рата и после ослобођења, отац Јустин Поповић, један од највећих теолога Српске православне цркве. Док је још трајала окупација, монах Јелисеј Петровић обновио је стари конак.

Манастир је после рата, све до 1955. године, био без монаха. Тада је игуман Иринеј обновио припрату и извршио друге мање поправке на цркви. Израдио је и венац на западној фасади, уклоњен 1850. године, када је дозидан звоник. У унутрашњости цркве направио је већа врата за ђаконикон, по угледу на врата на протезису. Црква је 1965. године страдала од земљотреса, али је претходне године манастир технички снимљен. Рад на конзервацији и рестаурацији манастирске цркве започет је тек 1976, а трајаће све до 1978. године. Скинут је клис са крова и кровна конструкција, а кров је покривен ћерамидом. Камени

под цркве је спуштен на првобитни ниво. Скинут је фасадни малтер и извршена реконструкција прозора. Највећа промена извршена је на куполи, којој је смањен нагиб. Нови конак, западно од цркве, подизан је од 1987. до 1991, а до 1995. године цео манастирски комплекс ограђен је зидом. Данас је манастир Св. Тројица најлепша и најсређенија целина, чиме се издваја од других манастира у Клисурси.¹

Архитектура

Црква манастира Св. Тројица је једнобродна грађевина са правоугаоним певницама и куполом изнад средишњег дела цркве, развијеним олтарским простором на источној и припратом на западној страни, дозиданом после изградње наоса.

По дужини има три травеја. Изнад средњег травеја је купола, а на бочним странама поткуполног простора су певнице правоугаоног облика. Источни травеј је олтарски простор у чијем средишту је апсида са пречником једнаким пречнику куполе. Она је изнутра полукружна, а споља петострана. Олтарском простору припадају проскомидија и ђаконикон који су правоугаоне основе, изграђени као засебна просторија, зидом одвојени од главног дела олтара.

Црква манастира Св. Тројица је зидана од ломљеног или притесаног кречњачког камена, што је био материјал за највећи део грађевине. Јасно се уочава да је припрата грађена од нешто другачије обликованог камена, што говори о каснијој изградњи. Венци, сводови и тамбур изграђени су од сиге, а декоративни оквири врата и прозора исклесани су од пешчара. Црква данас није омалтерисана. Некада, пре реконструкције, постојао је слој малтера, а око целе цркве налазила се челична затега, покривена венцем од малтера. Кров је после реконструкције покривен ћерамидом, а пре тога на њему је била шиндра, што је, вероватно, и оригинална покривка. У непознато време, постоље над којим је купола подигнута је надзиђивано, тако да је сада нагиб овог дела крова

1 Вук Стефановић Караџић, *Почетак описанија српски манастира*, у: „Овчарско-кабларски манастири”, Градац 98/99, Чачак, 1991, стр. 17-18; Јоаким Вујић, *Овчарско-кабларски манастири*, у: „Овчарско-кабларски манастири”, Градац 98/99, Чачак, 1991, стр. 22-23; Феликс Каниц, *О овчарско-кабларским манастирима*, у: „Овчарско-кабларски манастири”, Градац 98/99, Чачак, 1991, стр. 32-33; Милисав Д. Протић, *Сретење и Тројица*, у: „Овчарско-кабларски манастири”, Градац 98/99, Чачак, 1991, стр. 67-70; Светозар Душанић, Радомир Николић, *Овчарско-кабларски манастири*, Овчар Бања, 1978, стр. 57-60; Олга Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*, Београд, 1984, стр. 195; Бранка Кнежевић, *Манастири у западној Србији по турским пописима од 1476. до 1572. године*, Саопштења XXVII-XXVIII, Београд, 1995-1996, стр. 210; Марија Домазет, *Црква Св. Тројице под Овчаром*, Рашка баштина 2, Краљево, 1980, стр. 357-358; Светлана Пејић, *Св. Тројице на Овчару, манастир*, у: *Споменичко наслеђе Србије*, Београд, 1998, стр. 296; Архимандрит Јован Радосављевић, *Овчарско-кабларски манастири. Монашки живот и страдања у XIX и XX веку*, Приштина, 1998, стр. 397-477; Делфина Рајић, Милош Тимотијевић, *Манастири Овчарско-кабларске клисуре*, Чачак, 2006, стр. 259-264.

нешто блажи него некада. Испитивања су указала да висина цркве, завршни венци, нагиб крова и покривач од ћерамиде нису првобитни.

Наос цркве покривен је двоводним кровом, чије се слеме завршава испод венца кубичног постоља куполе. Изнад је самосталан четвороводни кров постоља кубета. Кров куполе је данас блажег нагиба и дванаестостраног облика, као и тамбур. Певнице су покривене двоводним крововима, ћаконикон и протезис имају ниже једноводне покриваче, а апсида полукружни.

Једна од особености Тројичке цркве је кубично постоље у ширини наоса. Постоље куполе је тако извучено у снажан кубус, који има димензије читавог травеја. Зидови кубичног постоља завршавају се, што је такође особеност ове цркве, венцем који је од средине ка угловима у нагибу, што се не среће на до сада проученим споменицима.

Тамбур је дванаестостран, а посебно брижљиво израђени су прозори на овом делу цркве. Они су степенасто усечени у зид и полукружно засведени. Отвори прозора испуњени су мермерним плочама - транзенама. Све плоче нису обрађене на исти начин. На угловима где се спајају поједине стране тамбура, исклесане су тричетврт колонете. Овакви украси су слични пластици куполе Благовештења.

Прозори су постављени у осовинама певница, на средини апсиде и на бочним странама припрате. Оквири отвора су једнаки по архитектонском склопу и украсу. Аналогија за ову пластику може се наћи у цркви у Ариљу, а понављана је и на прозорима Никоља и портала старог Јовања. Св. Тројица има два портала. Један је улаз у припрату, а други улаз из припрате у наос. Оба портала степенасто су усечена у зидну масу.

Припрата цркве манастира Св. Тројица под Овчаром је посебно издвојена целина, дозидана након изградње цркве. Она је правоугаоне основе, засведена слепом калотом која у пресеку има облик плитког, симетричног сегментног лука. Бочно су два дубоко прислоњена лука, помоћу којих је образована квадратна основа калоте. Сама калота налаже на четири уска унутрашња лука постављена на конзоле.

Поткуполни простор квадратне је основе, са правоугаоним певницама. Купола је изнутра кружна, а споља дванаестостраног облика, подигнута на пандантифима који су равни и наслањају се на четири полукружна лука, ослоњена на снажне пиластре. Они су образовани у продужетку зидова певница. Занимљиво је да се на пиластре не ослања коцкасто постоље, већ само тамбур и калота. Коцкасто постоље куполе је потпуно независан елеменат и лежи на сводовима трансепта, западног и источног травеја брода цркве.

Доњој конструкцији куполе додати су плитки лукови, прислоњени уз унутрашње стране четири носећа лука. На бочним прислоњеним луковима леже сводови изнад источног и западног травеја, а сводови изнад певница ослоњени су на плитке слепе аркаде. Тако је низом аркада смањен распон полуобличастих сводова.

Источни травеј цркве, дужи од западног, јесте олтарски простор који је подељен на три архитектонски раздвојена дела. Средишњи део заузима апсида,

изнутра полукружног облика, са пречником једнаким пречнику куполе. Споља, апсида је петострана. Унутар олтарског простора изграђен је камени банак-синтронон, као и у Благовештењу и Никољу под Кабларом. Овај архитектонски елемент често се јавља у црквама подигнутим након обнове Пећке патријаршије. Изнад синтронона, а испод прозора на апсиди, у Св. Тројици постоји полукружно засведена ниша, „горње место” намењено архијереју. Црква унутар олтарског простора има и камену часну трпезу.

Олтарском простору припадају и проскомидија и ђаконикон, изграђени као посебне просторије, зидом одвојене од главног дела олтара. Обе просторије су правоугаоне основе и имају врата како према наосу, тако и према олтарском делу. Проскомидија има полукружну нишу у источном зиду. Једна од особености цркве манастира Св. Тројица је и сјајна акустичност простора, што је, свакако, био део замисли неимара.

Под цркве урађен је од камена, углавном плочама неједнаке величине, приближно правоугаоног облика. На средини наоса постављена је дванаестострана розета - амвонска плоча. Њен рељефни украс распоређен је у три концентрична круга. На спољној бордури су поред срцоликих листова исклесани и пупољци, што је део флоралног репертоара исламске уметности која се јавља на нашим споменицима почетком XVI века.

Од каменог намештаја, постоје мермерна постоља за свеће, чије су три стопе урађене у облику лављих шапа. Некада је постојала и камена крстионица. Од дрвеног намештаја, 1859. године постојала су три наслона: архијерејски, „књажевски” и један за парохијане.

Некада је пред припратом постојао звоник, изграђен 1850, али је до 1902. године срушен. Тачан датум није познат, али, после ове године сигурно није постојао, јер је тада на том месту био дрвени трем, кога данас такође нема. Прилагођен слоју старије градње, звоник је био озидан од притесаног камена. Својом масом и пропорцијама основа звоника је надвисила куполу.

Троделан олтарски простор споља петостране апсиде, једнобродни наос са правоугаоним певницама надвишен моћном куполом дванаестостраног тамбура, припрата као посебна целина покривена слепом калотом, племените пропорције и камени рељефни украси портала, амвона и транзена дуго су били разлог мишљењу да манастир Св. Тројица потиче из XIII века.

Заправо, црква манастира Св. Тројица замишљена је и подигнута у оквиру схватања чија је основа била враћање традицији рашке архитектуре након обнове Пећке патријаршије. Ипак, Св. Тројица под Овчаром издваја се по архитектонским решењима из ове групе споменика. То су одвојена бочна одељења олтарског простора, израђена у продужетку певница, што се среће само још код Раче на Дрини. Једина аналогија за решење тамбура куполе је црква Св. Николе у Новом Хопову. По својој архитектури, црква манастира Св. Тројица под Овчаром узор је, највероватније, имала у оближњој цркви у Ариљу, посебно у замисли наоса, распореду делова простора и међусобним односима њихових димензија. На Ариље упућује и сложена горња конструкција наоса,

односно додавање плитких лукова уз носеће лукове. У унутрашњости и следе аркаде на певницама подсећају на исти архитектонски елеменат на фасади Ариља. Припрата је слична оближњој Придворици.

Манастирска црква својом лепотом говори о умећу мајстора, ангажованих да раде за, очигледно, богатог наручиоца са изграђеним укусом, који је у тешким и несигурним временима имао довољно осећаја за лепо и узвишено у архитектури. Она својим општим склопом и пропорцијама представља не само најзначајнији архитектонски споменик у Овчарско-кабларској клисури, већ је једно од најлепших градитељских остварења с краја XVI века у Српској православној цркви.²

Зидно сликарство

Истраживања указују да црква манастира Св. Тројица под Овчаром никада није живописана. Када је црква озидана, осликане су само лунете изнад портала припрате и наоса. То су хронолошки и стилски разнородне представе, које су се до данас сачувале са изразитим оштећењима.

Након изградње храма, најважнији следећи посао је изградња иконостаса, без кога се не може извршити чин освећења. Последњи важан подухват је осликавање, за које је редовно требало издвојити доста новца. Због данас непознатог догађаја црква није добила фреске, осим две представе у лунетама изнад портала на припрати и наосу.

Изнад портала припрате цркве Св. Тројица, у лунети, насликана је фреска *Св. Тројица*. На плавој позадини оивиченој црвеном бордуrom са окер ивицом, приказана је композиција *Гостољубља Аврамовог*. Три анђела седе за елипсоидном трпезом, украшеном полукружним нишама и једноставним геометријским орнаментима.

Сви анђели имају ореоле окер боје, са широком белом ивицом. Ореоли су обележени крстом тамног окера са иницијалима. Мада су лица анђела веома оштећена, ипак се може сагледати обрада инкарната. Основни ружичасти тон прекрива физиономије чија се сенчења изводе зеленожутим окером, а светлија места намазима кречнобеле. Сигнатура је исписана на уобичајен начин, крупним белим словима.

2 | Милка Чанак-Медић, *Манастир Тројица под Овчаром*, Рашка баштина 1, Краљево, 1975, стр. 81-94; Милка Чанак-Медић, *Неки примерци црквеног каменог намештаја, амвонских плоча и прозорских транзена*, Зборник Народног музеја IX-X, Београд, 1979, стр. 531-532; Марица Шупут, *Споменици српског црквеног градитељства XVI-XVII века*, Београд, 1991, стр. 173-176; Марија Домазет, *Црква Св. Тројице под Овчаром*, Рашка баштина 2, Краљево, 1980, стр. 357-358; Слободан Милеуснић, *Опис манастира ужичке епархије 1859. године*, у: „Богородица Градачка у историји српског народа”, Чачак, 1993, стр. 251; Светлана Пејић, *Св. Тројица на Овчару, манастир*, у: „Споменичко наслеђе Србије”, Београд, 1998, стр. 296; Иста, *Манастир Пустиня*, Београд, 2002, стр. 44, 51, 55, 58-59, 61; Делфина Рајић, Милош Тимотијевић, *Манастири Овчарско-кабларске клисури*, Чачак, 2006, стр. 264-274.

Већ на први поглед, ова фреска одражава дух зидног сликарства оближњег манастира Благовештење и припрате манастира Никоље. У цртежу и моделацијама она чини јединство са фрескама ових храмова. Велика је сличност и са надверјем над улазом у проскомидију иконостаса манастира Благовештење, где је такође приказано *Гостољубље Аврамово*. Анђели су приказани у готово истоветним ставовима. Велика је подударност и у начину исписивања натписа у којима су не само слова, већ и њихов распоред, готово истоветни. На основу тих података може се закључити да је тројичка патронска фреска изнад портала припрате сликана око 1633. године, када и благовештењска икона *Гостољубље Аврамово*.

Друга фреска која постоји у тројичком храму, *Богородица са Христом*, налази се у лунети изнад портала наоса и боље је очувана од слике на улазу у припрату. На тамноплавој површини, оивиченој црвеном бордуrom са белим рубом, насликана је Богородица у попрсју, у фронталном ставу, са уздигнутим рукама. Одевена је у тамноплаву хаљину и црвени мафориј. На глави има смеђецрвену покривку. На прсима Богородице, у плавом срцоликом медаљону, приказано је попрсје малог Исуса Христа, одевеног у смеђи хитон и химатион са црвеним бордурама. Десна Христова рука је уништена и вероватно је била приказана како благосиља.

Богородичин натпис заслужује посебну пажњу, јер открива да је данашња фреска, у ствари, производ опсежног ретуша старије Богородичине и Христове представе. Наиме, поред познијег натписа, исписаног крупним словима, видљива је старија сигнатура, исписана ситнијим и лепшим словним знацима. Ово упућује на закључак да је старија фреска пресликана и тако добила данашњи изглед врло рустичне и небрижљиво рађене слике. Она је дело мајстора сасвим скромних могућности. Није лако хронолошки одредити ову фреску, али постоји мишљење да је настала крајем XVII века.³

Иконостас

Изглед првобитне олтарске преграде с краја XVI века, када је црква подигнута, данас није познат. Остало је забележено да је црква 1859. године имала „стари” иконостас, једноставне израде и без позлате. Нови иконостас урадио је 1868. године Никола Марковић (1843-1889). Овај уметник, пореклом из сликарске породице, припадао је романтичарској генерацији. Имао је несистематично школовање у немачким центрима, као и у Паризу и Фиренци. Брзо је стекао углед у области црквеног сликарства и изради иконостаса, па већ 1870. године постаје редовни члан Српског ученог друштва.

Никола Марковић је иконостас за Св. Тројицу радио током свог школовања, па се на престоним иконама потписао на француском и италијанском језику.

3 | Радомир Станић, *Прилог познавању сликарске делатности у овчарско-кабларским манастирима*, ЗРNM XII, Чачак, 1982, стр. 6-13; Делфина Рајић, Милош Тимотијевић, *Манастири Овчарско-кабларске клисуре*, Чачак, 2006, стр. 274-278.

Овај његов рад је по аналогији најближи иконостасу који је радио за Љубостињу и пожаревачку цркву.

Иконостас Николе Марковића стајао је у Св. Тројици све до 1900. године, када је премештен у Благовештење, јер је црква била напуштена. Пошто су 1966. године отпочели радови на санацији Благовештења, иконостас је расклопљен. Временом иконе су оштећене, али су сачувани сви делови, што је омогућило поуздану реконструкцију.

Тројички иконостас спада у типска дела Николе Марковића. Олтарску апсиду Марковић је затворио чврстом класицистичком конструкцијом, украшеном мраморирањем и позлатом. По својој конструкцији, иконостас манастира Св. Тројица сврстава се у групу вишеспратних олтарских преграда. У првој зони налазе се царске двери са представом *Благовести*. Бочне двери проскомидије украшене су стојећом фигуром *св. Арханђела Михаила*. Изнад царских двери, као надверје, у централном делу је *Тајна вечера*. Са обе стране двери налазе се престоње иконе које приказују стојеће фигуре *Богородице* са малим *Христом* у наручју и *Христа Пантократора* са сфером. На њиховим парапетима су слике *Сусрета Марије* и *Јелисавете*, односно *Христово чудо исцељења луде жене*.

У горњем регистру смештене су три композиције: *Рођење Христово*, *Крунисање Богородице* (означено као *Св. Тројица*) и *Васкрсење*. Највишу зону чини *Распеће* које са стране има медаљоне са ликовима *Богородице* и *св. Јована Богослова*. У подножју крста са *Распећем* је медаљон са представом Авгаровог убруса. Са леве и десне стране представе *Распећа* смештени су, у облику трелиста, овални медаљони са по три стојеће фигуре пророка: *Исаије*, *Мојсија* и *Јеремије*, односно *Данила*, *Језекиља* и *Илије*. Иконе су рађене уљаном техником на ланеном платну, затегнуте на следе рамове или на дрвене носиоце.

Нема података да је Марковић урадио и двери за ђаконикон, који је тада имао знатно мањи отвор него данас.

На сликама тројичког иконостаса уочљиви су стабилан цртеж, изражен осећај за моделацију ликова и обраду драперија, тежња ка динамичности композиције и волуминозности, као и богата палета употребљених боја. Преовладава благи контрастни колорит, састављен од плавих, црвених и зелених боја на драперијама и топлих окерних и ружичастих тонова на фино моделованим ликовима и позадини. За постизање одређених ефеката сликар је користио комбинацију пастозних и лазурних наноса боје. Драперије су рађене пастозније, а ликови и тела су сликани у финим и меканим лазурама.

Иконостас цркве манастира Св. Тројица рестауриран је од 1980. до 1994. године, а поново је постављен у цркву и освећен 1995. године.⁴

4 Слободан Милеуснић, *Опис манастира ужичке епархије 1859. године*, у: „Богородица Градачка у историји српског народа”, Чачак, 1993, стр. 251; Светлана Пејић, *Тројички иконостас Николе Марковића*, Гласник ДКС 18, Београд, 1994, стр. 157-158; Милорадка Поповић, *Рестаурација иконостаса Николе Марковића из 1868. године*, Гласник ДКС 18, Београд, 1994, стр. 158-161; Делфина Рајић, Милош Тимотијевић, *Манастири Овчарско-кабларске клисуре*, Чачак, 2006, стр. 278-280; Делфина Рајић, Милош Тимотијевић, *Ризница прошлости: Овчарско-кабларска клисура и њени манастири*, Чачак, 2005, стр. 165-168.

Ризница

Као и у случају других манастира који су дуго били пусти, тако је и ризница манастира Св. Тројица сиромашна предметима од већег уметничког и културног значаја. Томе су допринела и страдања у XX веку. Када је Вук Караџић посетио манастир 1820. године, у библиотеци је затекао низ рукописних богослужбених књига, као што је било јеванђеље написано у манастиру Јовања 1571. године. Време је учинило да нестане велико културно благо. Од предмета који се данас чувају у манастиру Св. Тројица издваја се велики крст израђен 1846. године. Начињен је од дрвета, сребра, брушеног стакла, корала. Поједини делови су позлаћени, а истиче се веома прецизан филигрански рад. Поред овог крста, у манастиру се чува један сребрни путир из XIX века, који има уметничку и историјску вредност. Занимљиви су и велики мермерни свећњаци, рад студеничких мајстора клесара.⁵

The Monastery Sv. Trojice below Ovcар

For its architecture monastery Sv. Trojice (Holy Trinity) is certainly the most beautiful temple in Ovcар-Kablar gorge, located on the forested slopes of Ovcар. The first centuries of the existence of the monastery are in the dark. It has not been found out who founded it or when. Today's assumptions rely on Turkish registers. The building of the monastery was certainly at the end of XVI century.

The monastery Sv. Trojice church is one nave building with square choirs, an elaborated altar which consists of three parts, narthex and a dome above the central part of the church.

Specific characteristics of the altar, and dome as well as stone relief decoration in portal caused the opinion that the church date back from XIII century.

In fact the monastery church of Sv. Trojice was planned and built in the tradition of bringing back Raska style in architecture after reconstruction of Pec Patriarchy in 1557.

Very few data give the picture of first centuries of the monastery existence. Sanitation of the church revealed the traces of burning which might have happened during the Great Serbian Migration in 1690 when most of the monasteries in the gorge were destroyed. The monastery was reconstructed in 1723.

There are no data about the monastery until 1814 when it was recorded that the books from Trojice were taken to Blagovestenje. In 1820 the monastery did not have monks but two priests with their families lived in it.

5 | Светозар Душанић, Радомир Николић, *Овчарско-кабларски манастири*, Овчар Бања, 1978, стр. 57-60; Делфина Рајић, *Ризнице овчарско-кабларских манастира*, Чачак, 1990, (каталог); Делфина Рајић, Милош Тимотијевић, *Манастири Овчарско-кабларске клисуре*, Чачак, 2006, стр. 281-282.

Делфина РАЈИЋ, Милош ТИМОТИЈЕВИЋ

An important event was building of new iconostasis, a work of Nikola Markovic in 1868, in the style of romanticism with classical carving elements.

In spite all the efforts the monastery was abandoned. Only in 1937 was the monastery reconstructed.

Delfina RAJIC - Milos TIMOTIJEVIC

Le monastère Sainte-Trinité au pied de l'Ovcar

Par son architecture, le monastère Sainte-Trinité est certainement le plus beau temple dans les Gorges d'Ovcar-Kablar, situé sur les versants boisés du sud-ouest de l'Ovcar. Les premiers siècles d'existence du monastère Sainte-Trinité sont voilés d'obscur. Il n'a pas été déterminé par qui le monastère fut édifié, ni quand cela se déroula. Les prises de conscience de jusqu'à présent s'en rapportent à des suppositions, qui se basent sur des analyses de recensements turcs. La datation de l'édification du monastère peut être avec certitude située à la fin du XVIème siècle.

L'église du monastère Trinité est une construction en une partie avec un chœur rectangulaire, un espace de maître-autel vaste qui est composé de trois ensembles, un narthex et une coupole au-dessus de la partie centrale de l'église.

L'emplacement en trois parties à l'extérieur de l'abside pentagonale, le naos en une partie avec un chœur rectangulaire surmonté de la puissante coupole d'un tambour à douze côtés, le narthex comme ensemble à part recouvert d'une calotte simulée, les proportions nobles et les ornements modelés en pierre du portail, de l'ambon et du transept furent longtemps la raison du point de vue que le monastère Trinité provient du XIIIème siècle.

À vrai dire, l'église du monastère Sainte-Trinité fut conçue et édifiée dans le cadre des conceptions dont la base fut le retour à la tradition de l'architecture de Raska après le renouvellement du Patriarcat de Peci en 1557.

Il y a peu de renseignements qui nous donnent une image sur la vie du monastère durant les premiers siècles de son existence. L'assainissement de l'église découvrit des traces de brûlages que nous pourrions peut-être mettre en liaison avec l'année 1690, lorsque de nombreux monastères furent anéantis dans les Gorges. Toutefois, le monastère fut renouvelé et en 1723 une deuxième donnée fut annotée dans les sources historiques, liée à la Trinité.

Deux décennies s'écoulèrent au cours desquelles nous n'eûmes aucune mention de ce monastère, jusqu'à l'année 1814, lorsqu'il fut mentionné que les livres furent transportés de la Trinité à l'Annonciation. Le monastère en 1820 n'eut pas de moine, mais deux papes y vécurent avec leurs familles.

Un évènement important pour le monastère fut l'entreprise d'un nouvel iconostase, ouvrage de Nikola Markovic datant de l'année 1868, effectué dans l'esprit du romantisme, avec des éléments de gravure du classicisme.

Cependant, et en dehors de l'effort pour qu'il soit renouvelé, le monastère fut laissé à l'abandon. Le renouvellement du monastère ne s'ensuivit pas plus tôt qu'en 1937.

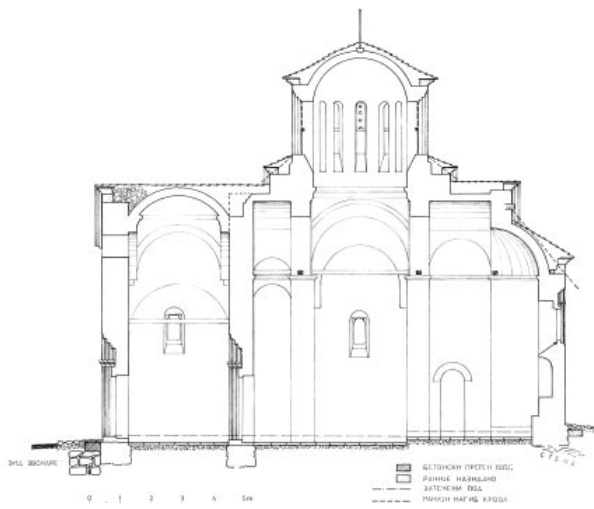
Delfina RAJIC - Milos TIMOTIJEVIC

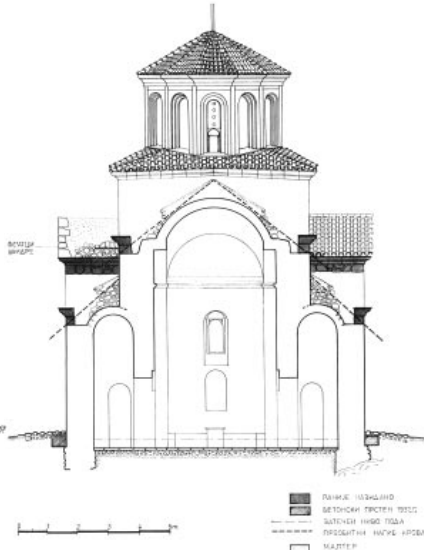
Св. Тројица, југозападни изглед

Св. Тројица, изглед с југа

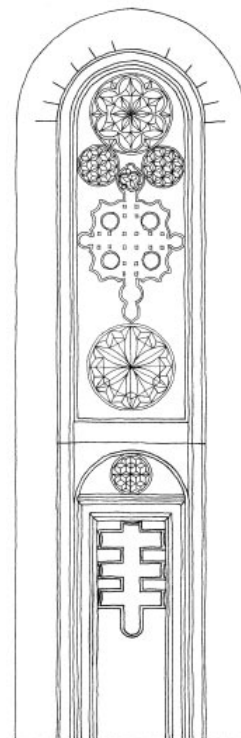
Св. Тројица, подужни пресек

Св. Тројица, попречни пресек

Св. Тројица, основа

Св. Тројица, купола, транзена (цртеж)